

AUTOBIOGRAFICKOST MODERNY, SESTUP K SUBKULTUŘE A PALIMPSESTIČNOST RUSKÉ LITERATURY. POKUS O MINIPOTRÉT MAĎARSKÉ RUSIST(I)KY

Katalin Szöke: *Судьба без судьбы*. Проблемы поэтики Алексея Ремизова. Budapest 2006.

Je charakteristické, že bádání o ruské moderně se vždy dotkne jejího vztahu k ruské klasice a prostřednictvím meta- a intertextuality i postmodernismu. Současně je zřetelné, že právě ruský „stříbrný věk“ započal to, k čemu vyzývali ruští symbolisté i postsymbolisté obnovující sakralitu ruské literatury, tedy sestup (снихождение) k pramenům, k lidové subkultuře; je to pohyb, jenž dlouhým a zprohýbaným mostem spojuje například ruskou klasiku s postmodernou. Maďarská rusistka Katalin Szöke (Szeged-Budapest) se na problémy ruského „stříbrného věku“ koncentruje již dávno, a to zejména ve spojitosti s tvorbou Alexeje Remizova. V souborné knize *Судьба без судьбы* s podtitulem Проблемы поэтики Алексея Ремизова (Budapest 2006) syntetizuje své práce psané od 80. let 20. století, kdy pro ni byl Remizov objevem, k jehož textům se dostávala, jak uvádí, jen těžce, až po počátek 21. století, kdy remizovovská tematika prožívala boom a kdy se množila bádání spojující ji s postmodernou.

Soubor studií, jejichž stěžejní partie tvoří remizovovská bádání, však má také obecnější výkladové jádro, jež materiál i toto vydání přesahuje: to je problém estetiky „vysokého“ a „nízkého“ ve vývoji literatury obecně a ruské zvláště, tedy živá cirkulace mezi oběma sférami, a zmíněný most související s palimpsestičností ruské literatury modernistické a postmodernistické. A to je ovšem třetí otázka po podstatě současných rusistických bádání generálně a v maďarském prostoru zvláště.

Bádání o ruské moderně, zvláště o autorovi, jenž s ní tak souvisí a současně se jí tak vymyká, jako je Alexej Remizov, je jistě věcí odborného i osobního přitahování. Současně je však zájem o autory, kteří ve svém díle zdůrazňovali spíše duchovní dimenze, často osudově determinován vysokou mírou znepokojení a neuspokojení se stavem a ze stavu člověka a světa, pro maďarské prostředí typický. Maďarská rusistika dala světu řadu osobností, z nichž nyní jmenujme alespoň ženy, které se tak či onak na svazku K. Szöke podílely, tj. Annu Hanovou a Lenu Szilárdovou; v minulosti i přítomnosti je jich ještě více. Právě rusistika podpořila maďarské literárněvědné bádání směrem k moderně a dál, resp. k tranzitivní zóně romantismu, novoromantismu a moderny. V tom je jistě přínos maďarské rusistiky evropskému rusistickému bádání, a to také v tom smyslu, že po-

Recenze

city jisté izolace, kulturního osamění, osudového vyčlenění a hledání vzdálenějších kulturních spojů jsou možná charakteristické i pro maďarskou mentalitu a národní vědomí dané historickým vývojem a soužitím či nesoužitím se sousedními národy a jejich kulturami; zejména v době, kdy se již dlouhá léta znovu formuluje prokletá pozice středoevropanství v sjednocující se Evropě, je tento badatelský postoj zajímavý a příznakový.

Knihy Katalin Szöke je vlastně do značné míry sběrným prostorem jejích statí různých let, jež jsou v různých dobách finálně redigovány. K svazku podpořeném maďarským ministerstvem kulturního dědictví (takové my nemáme, a tedy asi buď nemáme co dědit, nebo již toto dědictví nechceme) v rámci maďarské kulturní sezóny v Rusku (2005) a doktorským programem Ruská literatura a kultura mezi Východem a Západem Filozofické fakulty Budapešťské univerzity v edici *Investigations Russicae*. A jelikož směřujeme nikoli k běžné recenzi, ale k obecnějšímu zamyšlení, nese tento text pro nás znaky obecnější povahy. Především je zřejmé, že v Maďarsku to rusistika má ještě méně lehké než u nás, ale snaží se: o tom svědčí již kulturologicky a geopoliticky koncipovaný doktorský program. Na druhé straně je tu rusistika ve výjimečném postavení něčeho, co není oficiálně milováno, ale co je nutné brát vážně. A dále rusistika tu není právě proto chápána v širších souvislostech slavistiky. Jinak řečeno: jednotlivé slovanské filologie a jejich sociálněvědní přesahy tu fungují izolovaně a mezi maďarskými rusisty se sotva najde někdo, kdo by viděl ruskou literaturu v souvislostech ukrajinských, polských nebo českých. Je to ovšem dáno jazykovou bariérou, jež je oboustranná a většinou nepřekonatelná: pro nás je Maďarsko z tohoto důvodu často zemí, o níž se říká něco jako kdysi „*hic sunt leones*“, ale totéž platí i obráceně; pro Maďara nevykazují slovanské jazyky takové podobnosti jako pro Slovany, ale je tu jistě podprahové nebo i vědomé *pium desiderium*; Maďaři se vždy báli tzv. panslavismu jako možné příčiny svého zániku: pod něj však bylo možné skrýt – bohužel a často – všechno slovanské. To se projevuje i v knize K. Szöke, i když jde o jev širší: že Rusové ignorují středoevropská a slovanská rusistická bádání, je v podstatě axiomatické (až na řídké, ale systematicky pracující výjimky), ale maďarské rusistické bibliografie obsahují jen ruské prameny a jiné práce psané rusky (v tomto případě např. v Jugoslávii publikovanou stať M. Drozdy), nebo jako vzorek něco publikované anglicky nebo německy. A přitom někdy tak unikají podstatné hodnoty: K. Szöke tu ovšem necituje ani české rusisty, jež se zabývali tematikou blízkou nebo takřka identickou (D. Kšicová a jiní); na druhé straně její koncentrace na literární text a jeho pečlivou interpretaci – tedy snaha co nejvíce „uzávorkovat“ předmět bádání – je vlastně pozitivní.

Další rys, který kniha vykazuje, je zkoumání „sestupu k pramenům“, tedy to, co se rozvíjelo po celé 20. století: k lidové literatuře, k mýtu a trivialitě – a to začali právě symbolisté a postsymbolisté a ruští zejména, zvláště ve spojitosti s oživením ruské náboženské filozofie (N. Berďajev aj.). Proto mají výzkumy K. Szöke v jis-

tém smyslu filozofující dimenzi (viz např. kap. „Эстетическое христианство“ В. В. Розанова, „Апофеоз беспочвенности“. Лев Шестов и Аслексей Ремизов. Точки соприкосновения двух типов художественного мышления в русской литературе XX века). A kromě toho ukazuje na další uzlový bod, a to na textové navazování, meta- a intertextualitu a potom i palimpsestičnost moderní ruské literatury; zde hraje klíčovou roli neuvěřitelná hutnost, koncentrovanost, komprimace ruské klasiky, která kondenzovala takové hodnoty, že se s nimi může jen pracovat dál a v této interakci vznikají hodnoty nové jen lehce kryjící prosvítající výchozí rukopis, ruské klasické „écriture“. V tomto smyslu K. Szöke využila skvěle knihy A. M. Gračevové Alexej Remizov a staroruská kultura.¹ Je to zejména v částech К вопросу о чеховском метатексте „Крестовых сестер“ А. М. Ремизова (s. 77–86), ale vůbec v srovnávacích partiích o Remizovovi a Bělem, V. V. Rozanovovi a L. Šestovovi.

Juxtapozičně řazené texty o autobiografičnosti, které se k výchozí práci přimykají (o tom autorka píše v kapitole o barthesovské „smrti autora“), hermeneutice, o *Trepanaci lebky* Sergeje Gandlevského a próze V. Chodaseviče tento okruh dokresluje.

Ukázala nám tedy maďarská rusistka a tím i maďarská rusistika uzlové body dnešního úzce rusistického výzkumu: spojité nádoby „vysokého“ a „nízkého“, meta- a intertextovost, palimpsestičnost moderní literatury, vyprazdňování autobiografičnosti a celý obor v Maďarsku jako poněkud osamělého, leč statečného a nápaditého běžce. Jen jedno mi tu chybí: problém esejističnosti moderní literatury, toho kukaččího vejce, jež právě v stříbrném věku zasáhlo i moderní Rusy.

Ivo Pospíšil

¹ А. М. Грачева: Алескей Ремизов и древнерусакая кулльтура. СПб. 2000; viz také její studii o rodinné kronice počítku 20. století А. М. Грачева: „Семейные хроники“ начала XX века. Русская литература 1982, 1, с. 64–75. Viz také Danuta Szymonik: Rosyjska powieść rodzinna srebrnego wieku. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 2003. Viz také naši studii K typu autorské osobnosti v ruské literatuře (N. S. Leskov a A. M. Remizov). In: Umění teorie a Zdeněk Mathauser. Slavia, Slovanský ústav, Euroslavica 2000, s. 419–425.